

Lietuvos latvių šeimų archyvai: dundurniekių Starkų atvejis

Ernestas Vasiliauskas

Klaipėdos universitetas

ernestas@inbox.lv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9995-1305>

Anotacija. Straipsnyje pristatoma Daunoravos (latv. *Dundurmuiža*) latvių (dundurniekių, latv. *dundurnieki*) bendruomenės Bertaučių kaimo (Joniškio valsčius) ūkininkų Starkų šeima ir jos tyrimų šaltiniai. Tiriama klausimai: (1) giminės kilmės XVIII–XIX a. šaltiniai atminties institucijose, jos kilmės problema ir genealogija, žinomiausi asmenys, (2) ūkiai ir bendruomenės demografijos šaltiniai, (3) egodokumentai bei jų specifika (fotorinkinys, atsiminimai, dienoraščiai ir laiškai), kuriuose atsispindi dundurniekių bendruomenės ūkinis, kultūrinis, visuomeninis gyvenimas, šeimos atmintis ir genealogija, giminystės ryšiai ir kasdieninis gyvenimas. Tyrimui panaudoti šaltiniai skirstomi į šias kategorijas: (1) atminties institucijose – Latvijos valstybės istorijos archyve, Lietuvos valstybės istorijos archyve, Lietuvos centriniam istorijos archyve – saugomi Daunoravos dvaro dokumentai (1779–1797 metų dvaro inventoriai, 1795–1834 metų sielų revizijos, 1846/60 metų ūkių surašymai ir kt. XX a. pirmos pusės dokumentai); (2) Starkų šeimos egodokumentai (trijų kartų narių (moterų – motinos, dukros ir anūkės-dukterėčios) rašyti atsiminimai (1941–2007 metai), laiškai iš Sibiro (1948–1950 metai), žvalgo Voldemaro Briedžio (žento) dienoraščiai (1944–1949 metai), asmeninių albumų fotografijos (XX a. pradžia – XX a. aštuntas dešimtmetis; 285 vienetai). Visos skaitmeninės kopijos saugomos Šiaulių „Aušros“ muziejuje.

Analizuojant Starkų atvejį galima spręsti ir pačios Daunoravos latvių bendruomenės kilmės klausimą. Ji pradėjo dominuoti (masiškai kurtis) XVIII a., labai tikėtina po Didžiojo Šiaurės karo kilusio Didžiojo maro (1709–1710 metais), kai gerokai ištuštėjus kraštui buvo atkeldinti (atsikėlė) nauji gyventojai. Atsakymą į šį klausimą gali iš dalies suteikti ir genealoginis metodas – tiriant dundurniekių giminės nustatyta, kad dauguma jų šeimų XVIII a. viduryje buvo kilę iš vieno protėvio (Starkai, Kaseliūnai, Buliai, Krūminiai, Užtupiai). Keliamas klausimas: ar vienos šeimos atvejis (gerai dokumentuotas) gali būti bendruomenės gyvenimo atspindys? Nors ir trūksta išsamių atsiminimų apie atskiras bendruomenes, tačiau per keletą gerai dokumentuotų šeimų istorijų galima pažinti ir visos dundurniekių bendruomenės (mikro)istoriją, taip pat nustatyti tokių tyrimų metodinę prieigą ir problemas.

Pagrindinės sąvokos: diaspora, egodokumentai, genealogija, latviai.

Archives of Lithuanian Latvian Families: the Case of the *Dundurnieki* Starkus

Abstract. The article presents the Starkus (Latvian: *Starks*) family of farmers from the Daunorava (Latvian: *Dundurmuiža*, German: *Donnerhof*) Latvian *dundurnieki* community in Bertaučiai Village, Joniškis Parish, and the research sources on the subject matter. The research covers the following issues: (1) the 18th–19th century sources of family origin in memory preservation institutions, problem of the family origin and ge-

Gauta: 2022-10-11 Priimta: 2022-12-20.

Received: 11/10/2022 Accepted: 20/12/2022.

Copyright © 2022 Ernestas Vasiliauskas. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

nealogy, the most well-known members of the family; (2) farms and sources of community demographics; (3) egodocuments and their specific features (photography collection, memoirs, diaries and letters) reflecting the economic, cultural, and social life of the community, reminiscences and genealogy of the family, kinship, and everyday activities. The sources used for the research are divided into the following categories: (1) documents in memory preservation institutions (documents of Daunorava Manor in the Latvian State Historical Archive, the Lithuanian State Historical Archives, and the Lithuanian State Central Archives: manor inventories from 1779–1797; census of souls from 1795–1834; farm censuses of 1846 and 1860; other documents from the first half of the 20th century); (2) egodocuments (1941–2007) of the Starkus Family: memoirs of the three generations of women – mother, daughter and granddaughter-niece; letters from Siberia (1948–1950); diaries of the secret agent, son-in-law Voldemaras Briedis (*Voldemārs Briedis*, 1944–1949); photographs from personal albums (from beginning of the 20th century to the 1970s, 285 pieces), with all digital copies stored in *Aušros* Museum in Šiauliai.

The analysis of the Starkus case enables addressing the issue of the origin of the Latvian community of Daunorava. The community began to dominate in the area in the 18th century after massive arrival of people from Rindzele and Lēne Manors owned by German barons von der Brügggen and, possibly, from Rideļi and Balklāvi Manors owned by their relatives *von Hohenastenberg gen. Wigandt* in the Duchy of Courland and Semigallia. The movement most probably occurred after the plague outbreak in 1709–1710 amid the Great Northern War, when new inhabitants settled or were resettled into the considerably depopulated countryside. The question of origin may also be partly answered by means of the genealogical method, which reveals that, in the mid-18th century, most of the *dundurnieki* families (the Starkus, the Kaseliūnas (Latvian: *Kaseliūns*), the Bulis (Latvian: *Bullis*), the Krūminis (Latvian: *Krūmiņš*), the Užtupiai (Latvian: *Užtupis*)) had a single ancestor. The question that remains to be answered is whether a single, but well-documented case of one family can reflect the life of the community as a whole. Although comprehensive reminiscences about individual communities are lacking, several well-documented family stories can also give insight into the micro-history of the entire *dundurnieki* community and identify methodological access to and problems with this type of research.

Keywords: diaspora, egodocuments, genealogies, Latvians.

Įvadas

Žiemgalos lygumoje, Joniškio krašte, baltvokiečių dvarininkų valdytoje Daunoravos valdoje, XVII–XVIII a. susiformavo didelė latvių diaspora (apie 500 žmonių) kurie nuo latviško dvaro pavadinimo *Dundurmuiža* vadinti *dundurniekais* (latv. *dundurnieki*). Ši bendruomenė tyrimų objektu tapo visai neseniai – kai 2016–2018 metais Klaipėdos universitetas kartu su Latvijos universitetu, Vytauto Didžiojo universitetu organizavo kompleksines istorines-antropologines ekspedicijas. Jų metu surinkta (renkama) vertingos medžiagos (ikonografinės, egodokumentų ir kt.) čia gyvenusiai bendruomenei pažinti, o ji panaudota rengiant straipsnius ir disertacijas.

Starkai – Lietuvos latvių bendruomenės (dundurniekių, Daunorava, Joniškio valsčius) stambūs ūkininkai, kurie įnešė tam tikrą indėlį į vietos bendruomenės ūkinį, švietimo ir kultūros, visuomeninį gyvenimą (steigiant ir statant naują latvių Daunoraičių II (latvių) pradžios mokyklą 1917/1928 metais bei Joniškio latvių švietimo draugiją 1921 metais), suvaidino tam tikrą vaidmenį Lietuvos ir Latvijos valstybių istorijoje (Paulius Starkus dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo, Lietuvos ir Latvijos Nepriklausomybės kovose, brolis Valdemaras Starkus 1927 metais buvo Lietuvos universiteto latvių studentų korporacijos „Sidabrenia“ vienas steigėjų, sekretorius ir pirmininkas (Akmenytė, 2007, p. 203, 213, 215), žentas Voldemaras Briedis dalyvavo antisovietinėje rezistencinėje kovoje Švedijoje

1944–1948 metais (Mockūnas, 1997). Šeimą kaip ir daugumą dundurniekių bendruomenės narių palietė sovietinės okupacijos represijos (Starkų šeima ištremta 1948 metais, sugrįžti į tėviškę Lietuvoje nebeturėjo galimybės, 1956 metais iš Vilniaus persikėlė pas dukrą į Latviją).

1 pav. Bertaučių kaimo (Joniškio valsčius) latvių ūkininko Janio Starkaus šeima ir giminaičiai. Iš kairės I eilėje sėdi: 1 – anūkė Zenta Starkutė (*Zenta Starks*, 1925–1986, Žakaitienė; Karlio), 2 – marti Anlyzė Starkienė (*Anlīze Elsbergs-Starks*, 1895–1976; Karlio žmona), 3 – anūkas Arvydas Starkus (*Arvīds Starks*, 1923–1945; Karlio), 4 – Janis Starkus (*Jānis Starks*, 1859–1932; Martinio), 5 – dukterėčia Elza Petersonė (*Elza Pētersone-Bormane*, 1922–2017; ilgametė Elėjos gydytoja), 6 – anūkė Velta Starkutė (*Velta Starks*, 1922–1986, Briedienė; Pauliaus), 7 – marti Liucija Starkienė (*Lūcija Joels-Starks*, 1898–1978, Ryga; Paulio žmona); II eilėje: 1 – sūnus Karlis Starkus (*Kārlis Starks*, 1895–1973, Bertaučių k.), 2 – sūnus Valdemaras Starkus (*Valdemārs Starks*, *1898, Lietuvos universiteto latvių studentų korporacijos „Sidabrenia“ vienas steigėjų, sekretorius ir pirmininkas), 4 – sūnus Paulius Starkus (*Pāvils Starks*, 1888–1967). XX a. 3 deš. II p. (ŠAMA).

Straipsnyje pristatoma Bertaučių kaimo (Joniškio valsčius) latvių ūkininkų Starkų šeima (žr. 1 pav.) ir jos tyrimų šaltiniai. Tiriama klausimai: (1) giminės (taip pat ir bendruomenės) kilmės XVIII–XIX a. šaltiniai atminties institucijose, jos kilmės problema ir genealogija, žinomiausi asmenys; (2) ūkiai ir bendruomenės demografijos šaltiniai; (3) egodokumentai bei jų specifika (fotorinkinys, atsiminimai ir dienoraščiai, laiškai), kuriuose atsispindi šeimos atmintis ir genealogija, kasdieninis gyvenimas, to meto įvykiai. Keliamas klausimas: ar vienos šeimos atvejis (gerai dokumentuotas) gali būti bendruome-

nės gyvenimo atspindys? Nors ir trūksta išsamių atsiminimų apie atskiras bendruomenes, tačiau per keletą gerai dokumentuotas šeimų (priklausomai ir nuo jos padėties bendruomenėje) istorijas iš dalies galima pažinti ir visos dundurniekių bendruomenės (mikro) istoriją, taip pat nustatyti tokių tyrimų metodinę prieigą ir problemas. Tyrimui panaudoti šaltiniai skirstomi į šias 2 stambias kategorijas: atminties institucijų (daugiausia Latvijos valstybės istorijos archyvo (*Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs*; toliau – LNA LVVA), Lietuvos valstybės istorijos archyvo (toliau – LVIA), Lietuvos centriniame istorijos archyvo (toliau – LCVA) saugomi Daunoravos dvaro dokumentai: 1779–1797 metų dvaro inventoriai, 1795–1834 metų sielų revizijos, 1846/60 metų ūkių surašymai ir kt., XX a. pirmos pusės žemėvaldos planai, karinės tarnybos, pilietybės bylos, Daunoraičių II pradžios mokyklos bylos; egodokumentai (Starkų šeimos trijų kartų narių (moterų – motinos, dukros ir anūkės-dukterėčios) rašyti atsiminimai (1941–2007 metai), žvalgo Voldemaro Briedžio (žento) dienoraščiai (1944–1949 metai), laiškai iš Sibiro (1948–1950 metai), asmeninių albumų fotografijos (285 vienetai; XX a. pradžia – XX a. aštuntas dešimtmetis. Suskaitmenintos kopijos saugomos Šiaulių „Aušros“ muziejuje (toliau – ŠAM). Tyrimui atlikti taikomi šaltinių analizės, genealoginis, interviu, aprašomasis metodai.

Šios giminės atvejis įdomus ir kultūrinės antropologijos požiūriu – stiprus ryšys su protėvių tėviške sieja ir dabar nežiūrint to, kad asmenys po tremties 1948 metais čia daugiau nebegrižo gyventi arba po tremties yra gimę kitose vietose (Vilniuje), o mirę užsienyje (JAV), tačiau amžinojo poilsio vieta renkasi senąsias Nartaučių (Daunoraičių) kapines (tikriausiai tai vienintelis toks atvejis fiksuotas buvusioje dundurniekių bendruomenėje). Nenutrūkęs ir glaudus ryšys palaikomas tiek tarp gan tolimų giminaičių ↓, tiek tarp pasirinkusių skirtingas tapatybes – lietuvių ar latvių, kurių bendravimo kalba išlieka latvių (Ripskytė, 2022).

Starkų giminės šaltinių atminties institucijose kilmės klausimu

Svarbūs rašytiniai šaltiniai tiriant Daunoravos dvaro valdos dundurniekių bendruomenės demografiją, šeimų genealogiją yra dvarų inventoriai (1779–1797) ir sielų revizijos. Antai, seniausi rašytinių šaltinių duomenys apie baudžiauninkų latvių ūkininkus Starkus (kaip ir dauguma kitų) Daunoravos dvaro valdoje siekia XVIII a. pabaigą. Martinis Starkus (lenk. *Marcin Starkus*) pirmą kartą paminėtas 1789 metų inventoriuje kaip Satkūnų kaimo (buvę Satkūnėliai, dabar Daunoriškė) ūkininkas, išvardyti šeimos nariai Margarita (*Małgorzata*), motina Dartė (*Dorota*), sūnus Janis (*Jan*), dukra Lavyzė (*Lawiza*), brolis Jokūbas (*Jakub*), sesuo Lyzetė (*Elzbieta*) ir našlė (giminystės ryšys nenurodytas) Anna, jos sūnus Davidas (*Dawid*), Janis (*Jan*), dukra Trynė (*Trinia*) (LVIAc 365-1-26, l. 1062). Daugiau vertingos informacijos bendruomenės demografijai, šeimų genealogijai tirti suteikia dvaro 1795, 1811 ir 1834 metų sielų revizijos (1816 metų neišliko). Priklausomai nuo surašymo kalbos atitinkamai pateiktos ir vardų formos, pavyzdžiui, lenkų buvo sulenkintos, o vokiečių pateiktos latviškos vardų formos. 1795 metais minimas tas pats Martinis Starkus Janio (*Marcin Jana Starkis gospodarz chalupy*), kurio nurodytas amžius

37 metai (*1758); šeimos nariai – žmona Margarita (*ego zona Małgorzata*, *1755, papildomai pastabų stulpelyje nurodyta ir mirties data – 1798 metai), sūnus Janis (*Jannis*, *1782) ir dukra Lyzetė (*Elzbieta*, *1787), taip pat ūkyje gyveno vyresnis brolis Jokūbas (*Jakub brat rodzonj gospodarza Jana*, 1744–1812, vėlesnėje 1811 metų revizijoje nurodyta, kad luošas) ir jo sūnus Karolis (*1775); audėjo Mikelio Andriaus (*tkacz Michał Andrzeja*, 1755–1804) šeima (žmona Lyzetė Janio (*Elzbieta Jana*, *1771), sūnūs Martinis (*Marcin*, *1789), Janis (*Jahnis*, *1792) ir Janis (*Jannis*, *1793)) (LNA LVVAd 1100-13-1093, l. 2). Taip pat šiose revizijose sužinome ir šio Martinio tėvavardį – Janis, o minėtame 1789 metų inventoriuje ir motinos vardą – Dartė. Taigi Starkų genealoginį medį galima pradėti nuo XVIII a. pirmos pusės. 1834 metų revizijoje minima Jurio Kaseliūno-Starkaus (*Jurre Kasselun-Starcke*, *1794, tėvas – Vilis (*Willum*)) šeima (žmona Dartė (*Darte*, *1804), sūnūs (turi būti posūniai) Marcis (*Martze*, *1819), Janis (*Janne*, *1821), dukros Ilzė (*Ilse*, *1824), Gretė (*Grete*, *1830)) (LNA LVVAd 1100-13-1093, l. 53v–54). Atlikus genealoginius tyrimus nustatyta, kad susiduriame su dundurniekių pavardės keitimo atveju, kai į našlės ūkį apie 1821 metus atėjęs vyras Kaseliūnas gavo buvusio vyro Starkaus pavardę ir jo gimusios dukros įvardytos jau kaip Starkutės. Panašus atvejis fiksuotas ir XVIII a. pabaigoje Bertaučių ūkininkų Bulių šeimoje, kai, mirus Antanui Buliui (*Antoni Marcina Bullis*, 1755–1796) (LNA LVVAd 1100-13-1093, l. 6), našlę vedęs Kristupas (*Kristoph Bullis*, *1757) gavo naują Bullio pavardę (LNA LVVAc 1100-13-1092, l. 16). Šios bendruomenės (kaip ir kitų Lietuvos liuteronų) šeimų genealogijai vertingų duomenų suteikia nuo 1834 metų pradėtos vesti evangelikų liuteronų (toliau – ELB) krikšto, santuokų ir mirties metrikų, konfirmacijų (šiuo atveju Šiaulių parapijos) knygos. Iki Šiaulių ELB parapijos maldos namų / bažnyčių tinklo susiformavimo 1800–1829 metais (dundurniekių bendruomenei aktualūs maldos namai Joniškyje įsteigti 1829 metais)¹ Šiaurės Lietuvos liuteronų tikėjimo žmones aptarnaudavo gretimos Kuršo gubernijos pasienio Sesavos ir Mežmuižos parapijos (Vasiliauskas, 2021, p. 266; 279), tačiau iki pat 1834 metų šių bažnyčių metrikų knygoje visai nebuvo registruojami valstiečių luomo asmenys. Nesant pakankamo ELB parapijų tinklo tarp Žeimelio ir Skuodo iki 1826–1829 metų neretais atvejais šias funkcijas atlikdavo ir gretimos katalikų bažnyčios (Ibid., p. 261). Šiuo atveju reikia paminėti Joniškio katalikų parapijos bažnyčios (toliau – RKB) santuokų metrikų knygas, kuriose XVIII a. užfiksuotos pavienės dundurniekių pavardės² (šios vėliau identifikuojamos kaip evangelikų liuteronų tikėjimo latvių tautybės, Starkų tarp jų nebuvo), tačiau ir čia egzistuoja problema, kad ne visi liuteronai krikštijosi ir tuokėsi katalikų bažnyčiose. Panaudojus šiuos šaltinius pavyko nustatyti šešias kartas – nuo protėvio Janio (XVIII a. pirma pusė) iki žemiau minimo Pauliaus Starkaus (1888–1967, VI karta³)

¹ Apie Šiaulių ELB parapijos maldos namų/bažnyčių tinklo susiformavimą žr. šio straipsnio autoriaus tyrimą (Vasiliauskas, 2021, p. 266–267).

² Dr. Janinos Švambarytės-Valužienės informacija. Jos parengta publikacija „Daunoravos dvaro ir jo apylinkių gyventojų pavardės 1698–1775 m.“ bus spausdinama rinkinyje „Lietuvos latviai: Daunorava“.

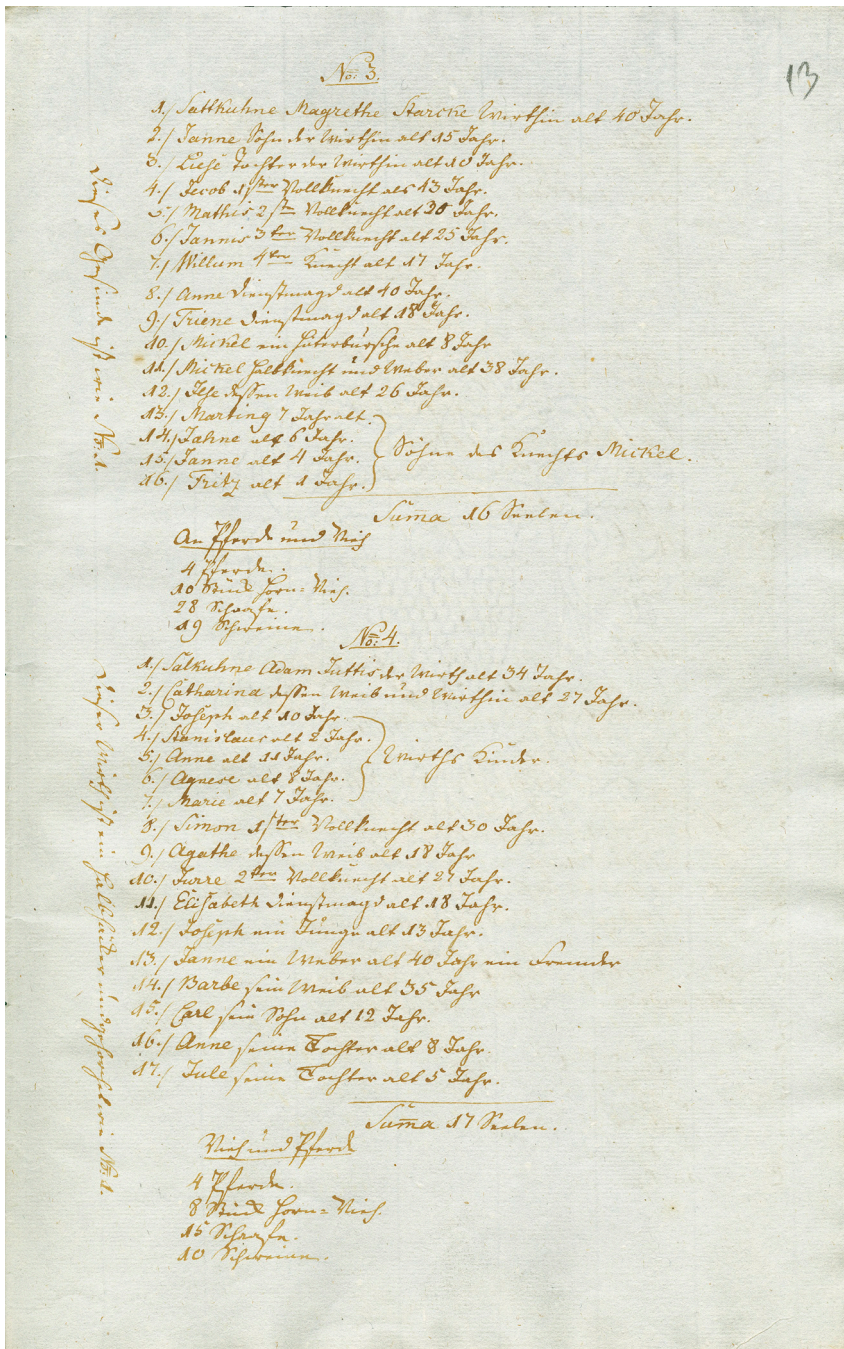
³ Dundurniekių Starkų seka būtų tokia: I. Janis (*XVIII a. pirma pusė) → II. broliai Jokūbas (*1744) ir Martinis (1758–1796) → III. Janis (1782–1821, Martinio) → IV. Martinis (*1818) → V. Janis (1859–1932) → VI. Paulis (1888–1967).

ir jo palikuonių (IX–X kartos, XX–XXI a.). Visi fiksuoti dundurniekių Starkai laikomi Martinio palikuoniais. Tai vienas iš retesnių atvejų kai pavyksta nustatyti valstiečių šeimų genealogiją nuo XVIII a. pirmos pusės.

Dundurniekių (latvių) evangelikų liuteronų bendruomenė buvo gana uždara buvusios karališkos Šiaulių ekonomijos katalikų liutuviečių kaimų apsuptyje, tačiau buvo palaikomi gana glaudūs ūkiniai, kultūriniai, giminystės (tarnaujant kituose ūkiuose užsimegzdavo naujos šeimos) ryšiai su vos už 1,1 km esančia tos pačios konfesijos ir tautybės Kuršo visuomene ar Šiaulių apskrityje plačiai pasklidusia gana gausia latvių diaspora. Tai turėjo įtakos tam, kad dundurniekių bendruomenės šeimas iki pat XX a. vidurio kataklizmų siejo tolimesni ar artimesni giminystės ryšiai (neretai fiksuojamos ir santuokos tarp artimų giminių, pavyzdžiui, pusbrolių ir kt. pakopų). Ūkininkus Starkus siejo glaudi giminystė su dundurniekais liuteronais Kaseliūnais (Nartaučiais, šie buvo taip pat plačiai susigiminiavę su kitomis dundurniekių giminėmis ↓), Briedžiais, Kugrenais, Lediniais. Fiksuojamos ir jų santuokos su kitomis latvių šeimomis iš dabartinės Latvijos – Jansonais, Petersonais, Elsbergais (iki 1895 metų į Aleknaičius atsikėlė iš Duobelės apylinkės), Joelais (Ryga) ir kt., o mišrios santuokos su lietuviais katalikais – tik pokario laikotarpiu.

Daunoravos dvaro valdos XVIII a. pabaigos – XIX a. inventoriuose, dokumentuose taip pat yra informacijos apie valstiečių ūkius, žemės ūkio naudmenas, trobesius (nurodoma kurios sodybos naudojasi bendru klojimu ir pirtimi), laikomų gyvulių (arklių, karvių, kiaulių ir avių) skaičių. Antai 1789 metų gegužės 7 dienos inventoriuje minėto Martinio Starkaus ūkyje surašyti 6 šeimos nariai ir 6 parobkai, 3 arkliai, 5 karvės ir 2 veršeliai, 2 avys ir 4 kiaulės (Vasiliauskas, 2017, p. 47; LVIAc 365-1-26, l. 1062), o kiti duomenys – 1797 metų birželio 24 dienos inventoriuje našlės Margaritos Starkienės (lenk. *Małgorzata Starkisowa*, vok. *Magrethe Starcke*) ūkyje surašyti 3 šeimos nariai ir 13 parobkų (iš viso 16 žmonių), 4 arkliai, 10 galvijų, 28 avys ir 19 kiaulių (Ibid., p. 51; LNA LVVAd 1100-13-1093, l. 13) (žr. 2 pav.). Palyginimui 1797 m. visos Daunoravos dvaro valdos ūkininkų šeimų vidurkis siekė 5,7, kitų ūkyje gyvenusių (parobkai, pusparobkai, mergos, piemenys, minima ir keletas audėjų) – 9, iš viso – 14,8 žmogaus, laikomų arklių – 4,5, galvijų – 8,7, avių – 22,4, kiaulių – 12,1. Taigi, Starkų ūkis buvo stambesnis nei bendruomenės vidurkis, tačiau pasitaikė ir stambesnių ūkių nei šis. Išliko ir 1846/1860 m. ūkių, sodybų, trobesių surašymai, pateikta jų vertė rubliais ((Ibid., p. 190; LNA LVVAc 1100-13-1092, l. 80, 91) (žr. 1 lentelę). LCVA saugoma gausi XX a. pirmos pusės kartografinė medžiaga su pažymėtais kaimais, žemėvalda (šiuo atveju ir 1908 metų Starkų Bertaučių ūkio). Tai vertingi šaltiniai valstiečių ūkių struktūrai tirti (f. 1250). Likviduoto Satkūnėlių kaimo vietoje buvo įkurtas naujas Daunoravos dvaro palivarkas, o ūkininkai Starkai ir Figorai iki / apie 1908 metus atkelti į buvusį Bertaučių palivarką, jį padalijant į dvi dalis (LCVAa 1250-4-13/124).

Minėtos 1795–1834 metų sielų revizijos vertingas šaltinis valdos bendruomenės ir atskirų ūkių demografijai, valstiečių mobilumui tirti. Šie šaltiniai yra gana patikimi tiriant šią problematiką lyginant su nuo 1838/39 metų pradėtomis vesti katalikų parapijiečių knygomis (šiuo atveju Joniščio). Jose buvo suskaičiuojami tik katalikai, gyventojų amžius pateikiamas apytikriai 5 metų intervale, nėra duomenų apie asmens užsiėmimą, papildomos

2 pav. Daunoravos dvaro 1797 m. inventoriaus faksimilė su aprašytais Satkūnų kaimo Starkų (Margrethe Starcke) ir Adomo Juttus (Adam Juttis) ūkiais. (LNA LVVA d).

1 lentelė. Satkūnų kaimo Starkų ūkio aprašymai 1846 ir 1860 metais

1846 metai	1846/1860 metai
Nr. 4. Martinis Starkus (Мартинъ Старкус). Gyvenamasis namas su kaminu, 4 trobomis, priemenėmis, 4 patalpų svirnas, rūšys, diendaržinis tvartas su 4 tvartais, arklide, pastatas iš 3 tvartų darbiniam galvijams, 4 daržinės pašarams laikyti, 1 daržinė javams, pirtis kartu su ūkiu Nr. 5.	Nr. 4. Martino Starkaus (Марцина Старкуса). Sodyba – $\frac{7}{8}$ deš., dirbamosios žemės ir pievų – $32\frac{1}{4}$ deš. Gyvenamasis namas su 4 trobomis, priemenėmis, virene, kaminu, 4 patalpų svirnas, diendaržinis tvartas su 4 tvartais, arklide, 4 daržinės pašarams laikyti, pastatas iš 3 tvartų darbiniam galvijams, daržinė javams, kluonas kartu su ūkiu Nr. 3. Vertė 545 rub.

informacijos pastabose apie mirtį, persikėlimą / perkėlimą į kitą kaimo sodybą ar dvaro valdą), tačiau sužinome kokias konfesijas minimas asmuo priklausė. Antai 1795 metais Satkūnų kaimo Starkų ūkyje registruoti 9 vyrai (vidutinis amžius – 22,4 metų) ir 6 moterys (23,2 metų), iš viso – 15 asmenų (22,8 metų, jauniausio – 2, vyriausio – 40 metų), kai atitinkamai to paties kaimo 6 ūkiuose vyrų amžiaus vidurkis siekė 22,5, moterų – 23,3, visų – 22,9 metų, o visos dundurniekių bendruomenės – vyrų amžiaus vidurkis siekė 24,4 (vyriausias surašymo metu buvo 70, o miręs 87 metų), moterų – 23,8 (vyriausia surašymo metu buvo 82, o mirusi 88 metų), visų – 24,1 metų. 1834 metų revizijoje Starkų ūkyje registruota 10 vyrų (vidutinis amžius – 21,9 metų) ir 12 moterų (17,8 metų), iš viso – 22 asmenys (19,9 metų, jauniausio – 1, vyriausio – 48 metų), kai atitinkamai to paties kaimo 5 ūkiuose vyrų amžiaus vidurkis siekė 21,1, moterų – 23, visų – 21,9 metų, o visos dundurniekių bendruomenės 30 ūkininkų ir 8 daržininkų ūkiuose – vyrų amžiaus vidurkis siekė 22,3 (vyriausias buvo 69 metų), moterų – 25,4 (vyriausia buvo 80), visų – 23,8 metų (žr. 2 lentelę). Apibendrinant matyti, kad 1795–1834 metais Starkų namiškių vidutinis amžius buvo 19,9–22,8 metų (taigi, šiek tiek jaunesnis nei Satkūnų kaimo ar Daunoravos bendruomenės vidurkis), o žmonių skaičius siekė 15 ir 22 (atitinkamai Satkūnų vidurkis 15,66 ir 16,6, o dundurniekių 15,47 ir 15,86). Palyginkime su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dūmų vidutiniu gyventojų skaičiumi – 8, kuris nusistovėjęs Lenkijos ir Lietuvos istoriografijoje (Jasas ir Truska, 1972, p. 5–6; 21), t. y. Daunoravos du kartus didesnis, tačiau koreliuoja su XIX a. antros pusės Kuršo gubernijos duomenimis (Bauskės apskrityje – 15,92 žmogaus, Duobelės apskrityje – 15,59 žmogaus) (Vasiliauskas, 2017, p. 48).

2 lentelė. Dundurniekių bendruomenės, Satkūnų kaimo ir Starkų ūkio demografija 1795 ir 1834 m.

Metai	1795						1834					
	V		M		Iš viso		V		M		Iš viso	
Dundurniekai	305	24,4	317	23,8	622	24,1	306	22,3	297	25,4	603	23,8
Satkūnai	46	22,5	48	23,3	94	22,9	45	21,1	38	23	83	21,9
Starkų ūkis	9	22,4	6	23,17	15	22,8	10	21,9	12	17,83	22	19,87

Daugelio Lietuvos latvių bendruomenių kilmė kol kas nenustatyta. Kai kuriais atvejais jų kilmės klausimas fiksuotas dar XIX a. antroje pusėje. Dailininkas Julijus Dioringas dienoraštyje (1887 metai) rašo, kad į barono Noldės Šarkės dvaro Apuolės kaimą (Skuodo valsčius) latvių valstiečiai atkeldinti po 1801 metų iš jo valdytų Kalėtų (Dėrings, 2019, p. 342–343). Koku šaltiniu rėmėsi autorius, nenurodyta. Latvių diasporos užsienyje tyrėjas Vilbertas Krasnais panašiai nurodo Apuolės latvių kilmę, taip pat, kad Alkiškių latviai apie 1820 metus atkeldinti iš Džūkstės apylinkės (Duobelės apskritis), o Vismantų 1780 metais – iš Gravendalės dvaro (Bauskės apskritis). Dažnai aptinkamas motyvas, kad latvių valstiečiai buvo sukeisti į šunis (Krasnais, 1938, p. 46; 48; 50). Šis ir kiti rašiusieji autoriai dažnai rėmėsi vietinės diasporos žodine tradicija. Daunoravos dvaro valdos latvių diasporos – dundurniekių kilmė taip pat iki šiol tiksliau nenustatyta (ir Starkų atveju fiksuota žodinė kilmės tradicija, žr. toliau), nes dar neaptikti inventoriai ir kiti dokumentai, sudaryti tarp 1685–1779 metų. Nagrinėjant ūkininkų pavardes matyti, kad čia latvių bendruomenė (pavyzdžiui, *Juttus, Kers, Lulis, Saule, Ruņģis*) pradėjo kurtis jau XVII a. (Vasiliauskas, 2019, p. 26). Žinoma, kad Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės baltvokiečių baronai taikė praktiką pavaldinius perkelti gyventi iš vienos savo dvaro valdos į kitą. Daunoravos atveju būtent stokojama dokumentų tarp 1685–1779 metų iš naujųjų savininkų baronų Bryginų (*von der Brügggen*) ir jų giminaičių Vygandtų (*Hohenastenberg gen. Wigandt*), nuomojusių dvarą, laikotarpio (dirbant LNA LVVA 2017–2018 metais ne visi dokumentai dėl jų prastos būklės buvo prieinami). Daunoravos dvaro dokumentai XX a. pradžioje patekę į Kuršo žemės archyvą Jelgavoje, buvo saugomi viename rinkinyje (1919 metais išvežtas į Vokietiją), vėliau archyvą sugražinus į Latviją 1971 metais šis rinkinys buvo priskirtas fondui Nr. 1100 (*Muižnieku dzimtu dokumenti (kolekcija) – Dvarininkų giminių dokumentai (kolekcija)*) ir pagal kilmingųjų pavardes išskaidytas į atskirus apyrašus (Daunoravos atveju aktualūs apyrašai Nr. 2, 13 ir kt.) (Vasiliauskas, 2017, p. 16–17). Iš išlikusių inventorių matyti, kad Daunoravos latvių bendruomenė pradėjo dominuoti (masiškai kurtis) XVIII a., labai tikėtina po Didžiojo Šiaurės karo kilusio Didžiojo maro (1709–1710 metai), kai gerokai ištuštėjus kraštui buvo atkeldinti (atsikėlė) nauji gyventojai. Jonišio katalikų krikšto ir santuokų metrikų knygoose latviška dvaro forma *Dundurmuiža* fiksuojama nuo 1742 metų (*Dundurmuyže, Dondamuyža*)⁴ (LVIAa 1196-1-1, l. 88v). Tai byloja apie latvių bendruomenės pagausėjimą tuo metu. Šiai problemai nagrinėti būtų galima pasitelkti ir genetinius (dar nepradėti) bei dialektologinius tyrimus, tačiau 1998–2005 metais yra fiksuoti dundurniekių tekstai lietuvių kalba, bet ne latvių kalba (Vasiliauskas, 2020, p. 98–99).

Daunoravos dvarą 1684 metais iš baronų Trankvicų (*von Trankwitz*) santuokos būdu (ištekinus vienintelę dukrą Dorotėją Elžbietą) įsigijo baronas Eberhardas Bryginas (*Eberhard von der Brügggen*, 1665–1702), kuris valdė Rindzelės (dabar Sabilės apylinkė) ir Lėnės (Durbės apylinkė) dvarus. Įdomus 1761 metų lapkričio 20 dienos dokumentas, kuriame pasakojama, kad giminaitis Ernestas Bryginas (*Ernst* Wilhelm von der Brügggen*, 1731–1791), karaliaus kamerheras, Stendės, Kogulių (taip pat dabartinės Sabilės apylin-

⁴ Autorius dėkingas už nuorodą kalbininkei Švambarytei-Valužienei.

kė) ir kitų dvarų [Uozolų, Briežų] savininkas, parduoda sutuoktiniams Oto Frydrichui Šrėderiui, Aizputės ponui, ir Sibilei Blombergai Kogulių dvarą Sabilės parapijoje su visomis žemėmis, pastatais ir kitais priklausiniais, taip pat su abiejų lyčių valstiečiais, jų prievolėmis ir mokesčiais, suolais ir laidojimo rūsiu Sabilės bažnyčioje, išskyrus kalvį Ernestą, medžioklės varovą Ansi, taip pat dvi tarnaites, Lyžę ir Aną, kuriuos pardavėjas pasilieka sau kaip paveldėtinį turtą. Be to, pardavėjas parduoda dvaro samdinį Kasparą [iš kito dvaro?], bet pasilieka parobką Adomą Starkų. Valstiečiams, kuriuos pardavėjas pasilieka, su savo nuosavybe turi būti leidžiama palikti dvarą kitą žiemą, kai bus geras kelias važiuoti rogėmis (LNA LVVAa 1100-2-80, l. 59–61). Čia aptinkame Adomą Starkų, tačiau jo ryšys su minėta Daunoravos Starkų šeima nėra nustatytas. Faktas, kad ši pavardė aptinkama baronų Bryginų tėvūnijos valdose, gali liudyti apie Daunoravos Starkų kilmę Sabilės apylinkėje, Kurše. Baronų Bryginų giminės šeimos lizdu Kurše nuo XVI a. laikomas Stendės dvaras. Ši smulkiųjų vasalų (ministerialų) giminė nuo XII a. paminėta keliose vietose Vestfalijos ir Reino žemėse. XV a. pabaigoje minimas Eberhardas Bryginas, Livonijos ordino landmaršalo Henriko brolis, Livonijos ordino vasalas, palikęs Livoniją ir sugrįžęs į Vestfaliją. Eberhardo sūnus, Kuršo Bryginų pradininkas Filipas 1528 metais įstojo į savo dėdės Kuldygos komtūro Gerdo tarnybą, dalyvavo landtaguose ir diplomatinėse pasiuntinybėse. Tais pačiais metais Filipas nusipirko Stendės dvarą, kurį vėliau išplėtė kitomis nusipirtomis žemėmis ir lenais (Stavenhagen ir kt., 1937, p. 17–20).

Atsakymą į šį klausimą gali iš dalies suteikti ir genealoginis metodas – tiriant dundurniekių gimines nustatyta, kad dauguma jų šeimų XVIII a. viduryje buvo kilę iš vieno protėvio (Starkai ↑, Kaseliūnai ↓, Buliai, Krūminiai, Užtupiai), o minėtos senesnės (Juttus, Kugrenai, Trumpuliai) iš kelių šeimų. Bet visgi egzistuoja problema, kad dundurniekams parobkams (ne ūkininkams) pagal Kuršo gubernijos tvarką pavardės pradėtos duoti tik nuo 1834 metų (Vasiliauskas, 2017, p. 160–161), taigi didžiosios dalies bendruomenės asmenų giminystės ryšys lieka nenustatytas. Atsakymą į šį klausimą (kaip ir kilmės) turėtų padėti atsakyti genetiniai tyrimai (autosominis, Y ir X (mitochondrinis)).

Kai kuriais atvejais pavardės Lietuvoje ir Latvijoje gali padėti spręsti šeimų kilmės vietas. Lietuvoje pavardė Starkus (*Star̄kus*) gana plačiai paplitusi, tačiau Joniškio rajone ji siejama būtent su Daunoravos latvių bendruomene (Vanagas, 1989, p. 806–807), o Latvijoje (*Starks*, *Stārks*) kiek rečiau (Liepojoje (14), Jelgavoje (12), Sakoje (9), Saldaus (13) ir Duobelės rajonuose), tačiau Talsų rajone – ne. Ji turi dvi reikšmes: ‘gandras’ (*starks*) arba fizinę savybę – ‘stiprus’ (vok. *Stark*, *Starke*) (Mežs ir kt., 2019, p. 184). Kaip matome, šios pavardės paplitimas nepadeda spręsti šeimos kilmės klausimo.

LVVA yra archyvinių bylų, teikiančių informaciją apie karininkus tarnavusius Latvijos kariuomenėje. Antai, fonde Nr. 5601 saugoma Bauskės XII pėstininkų pulko leitenanto, Bertaučių kaimo ūkininko sūnaus Pauliaus Starkaus (*Paulis / Pāvils Starks*, 1888–1967), kuris 1914–1918 metais dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, o 1919 metais Lietuvos ir Latvijos nepriklausomybės kovose, byla. Joje nurodoma išsami informacija apie asmenį: gimimą – 1888 metų balandžio 24 diena, Joniškio valsčius, Šiaulių apskritis, Kauno gubernija; tikėjimą – liuteronų; išsilavinimą – miesto mokykla (nenurodyta) ir Šiaurės fronto praporščikų Gatčinos mokykla; šeiminių padėčių – nevedęs, vėliau papildyta, kad

3 pav. Daugpilio tvirtovė (Latvija). Latvijos kariuomenės kariškių ir civilių grupė. Iš kairės I eilėje stovi: 4 – Paulius Starkus (*Paulis Starks*, 1888–1967, Bertaučiai, Joniškio vlsč.); II eilėje sėdi: 3 – Liucija Joels (*Lūcija Joels-Starks*, 1898–1978; Paulio žmona, dirbo telegrafininke). Kariškiai dėvi amerikiečių ir britų uniformas, tačiau su Latvijos vėliavomis ant apykaklių. 1921-07-10. (ŠAMa).

vedė 1921 metais Toliau pateikiama išsami karinės tarnybos chronologija: 1914 metų liepos 18 dieną mobilizuotas į Rusijos imperijos armiją kaip šaulys; 1916 metų lapkričio 1 dieną išsiųstas mokytis į Šiaurės fronto praporščikų Gatčinos mokyklą, kurią baigė 1917 metų kovo 25 dieną; 1917 metų liepos 20 dieną – spalio 5 dieną dalyvavo kovose prieš vokiečius prie Kalnciemo, Ruopazų, Nytaurės; 1917 metų spalio mėnesį už kovas su vokiečiais apdovanotas Šv. Stanislovo ir Šv. Onos ordiniais; 1918 metų sausio–spalio mėnesiais komisijos siuntimu išvyko gydytis į Tverę; 1918 metų spalį grįžo ir iki 1919 metų liepos mėnesio gyveno pas tėvus Lietuvoje; 1919 metų liepos 28 dieną kaip Lietuvos pilietis mobilizuotas į Lietuvos kariuomenės Baltarusių batalioną⁵. Kadangi viršininko pareigoms eiti nebuvo tinkamas (nemokėjo gerai kalbėti lietuviškai), jo prašymu perkeltas į Latvijos kariuomenę (nuo 1919 metų spalio 20 dienos iki lapkričio 5 dienos); 1920 metų

⁵ Lietuvos kariuomenėje 1918–1923 metais buvo suformuoti gudų kariniai daliniai. Karininkas P. Starkus mobilizuotas 1919 metų liepos 28 dieną į antrąją baltgudžių kuopą, kurią tuo metu sudarė 145 kareiviai (Surgailis, 2020, p. 138).

sausio 8 dieną paskirtas Bauskės XII pėstininkų pulko jaunesniuju viršininku. Latvijoje tarnybą atliko iki 1921 metų lapkričio 7 dienos (LNA LVVAe 5601-1-6017). Šeimos archyve taip pat saugoma keliolika Pauliaus (žr. 3 pav.) ir keletas jo brolio Karlio Starkų karinės tarnybos (Tbilisyje) nuotraukų, kurios papildo archyvinę medžiagą.

Egodokumentai

Vertingą Starkų šeimos šaltinių bloką sudaro egodokumentai – šeimos atsiminimai, žvalgo Voldemaro Briedžio (žento) dienoraščiai, nuotraukos (P. Starkaus – 136 vienetai (ŠAMa 20-1-15), K. Starkaus – albumas su 66 lapais (lape – nuo vienos iki septynių nuotraukų), keletas asmeninių dokumentų (P. Starkaus ir V. Briedžio Lietuvos Respublikos piliečių pasai, P. Starkaus latvių šaulio pažymėjimas), tremtyje rašyti laišakai.

Vertingi trijų kartų atsiminimai rašyti skirtingu metu – motinos Liucijos Starkos (*Lūcija Joels-Starks*, 1898–1978), dukros Birutos Paulinios (*Biruta Starcka-Pauliņa*, 1927–2021, Laucienė, Talsų kraštas, Latvija; sąsiuvinis 35 puslapių apimties, pradėtas rašyti 2001 metų vasario 27 dieną (ŠAMd 20-1-27)), anūkės Elzos Briedytės-Grundienės (1945–2013). Seniausi yra Liucijos atsiminimai, kuriuos sudaro sąsiuvinis (likimas nežinomas, minimas dukros Birutos tekste (ŠAMd 20-1-27, l. 4) ir 2 pavieniai lapai, rašyti mėlynu rašalu plunksna tarp 1941–1948 metų, vėliau papildyta tušinuku ~XX a. aštuntąjį dešimtmetį. Juose glaustai (2 puslapiai teksto) pasakojama apie vyro Pauliaus tėvus Janį Starkų (*Jānis Starks*, 1859–1932, Martinio) ir motiną Lavyžę Kaseliūnaitę (*Lavīze Kaseļūns*, 1861–1924, Fricio). Jie įdomūs tuo, kad iš šių epizodų galima atsekti, kiek siekdavo šeimų protėvių atmintis ir genealogija XX a. pirmoje pusėje. Kaip ir būdinga valstiečių luomui (ko nepasakysime apie bajorus), paprastai buvo žinoma tėvų karta (jų broliai ir seserys gimę 1851–1872 metais), apie senelius dažniausiai tepasakomas vardas, amžius ir kada mirė. Įdomi giminystės traktuotė – visi, susiję kraujo ar tik santuokos (svainystės) ryšiais, buvo vadinami „pusbroliais“ ir „pussešerėmis“ (žr. toliau), jų kitaip nediferencijuojant – pirmos, antros kartos pusbrolis ar svainis. Daug dėmesio skiriama giminaičiams, išvardijami žinomi⁶ ir ar buvo palaikomi kokie nors ryšiai. Taip pat įdomu, kokie esminiai įvykiai buvo fiksuojami ir išliko šeimos atmintyje: didelis šeimos narių mirtingumas (tuomet paprastai nuo džiovos), tarnyba (šiuo atveju tarnyba Daunoravos dvare ar kitais atvejais kariuomenėje, karas). Išskiriami kai kurių asmenų gebėjimai ar sėkmės istorijos – mokėjimas skaityti ir rašyti, vokiečių kalbos mokėjimas, sėkmingos santuokos ir išvykimas į didesnius miestus ar emigracija į JAV, taip pat ir įdomesnės, pikantiškos giminaičių istorijos bei kt. Šis atvejis panašiai kaip ir Figorų atveju vertingas tam tikrų šeimų istorijos tyrimų šaltinis (Vasiliauskas, 2020, p. 108–112).

Antai rašoma: „Kadangi jų tėvas [Fricis Kaseliūnas, *1828⁷] buvo pojaunis, jis susi-

⁶ Tarp tokių paminėtas ir ilgametis (1977–1980, 1988–1991 m.) Rygos ledo ritulio komandos „Dinamo“ vyriausias treneris Evaldas Grabovskis (*Ēvalds Grabovskis*), kurio senelis Janis Kaseliūnas (*Jānis Kaseļūns*, 1879–1945; Martinio (*1800↓) anūkas) kilęs iš Nartaučių kaimo ir Rygoje sukūrė šeimą.

⁷ Ūkininkas Fricis – minėto Jurio Kaseliūno ↑ sūnėnas (sūnus jaunesnio brolio parobko Martinio (*Marting Kaseļuhns*, *1800, Vilio; dirbo ir gyveno pas Linkaičių ūkininką Kristofą Petrovičių-Balinį)). Kaseliūnų gene-

tuokė dar kartą, tai buvo jauna lengvabūdė žmona, po Dundurniekių valsčių blaškėsi toks jaunas, patrauklios išvaizdos lenkas Ulenskis [Ulinskis], kuris suviliojo jaunąją Starkienę [turi būti Kaseliūnienė – E. V.] ir toji „įstatė ragus“ savo pagyvenusiam vyrui, galų gale jis jai taip pabodo, kad šioji įmaišė „gervės akį“ [latv. *dzērves acs*]⁸ į senio pamėgtą bulvių košę. Senis ir numirė, gražuolė buvo teisiama ir ištremta į Sachaliną.⁹ (ŠAMa 20-1-15, l. 56–60). Minimas Ulinskis gali būti reali asmenybė, nes Nartaučių kaime, ūkininko Fricio Kaseliūno kaimynystėje, gyveno daržininkai Ulinskiai.

Starkų anūkės Elzos Briedytės-Grundienės (1943–2013, Vilnius) atsiminimai pateikti laišku forma (9 vienetai), 1995–2007 metais rašyti lietuvių ir latvių kalba giminaitei Emai Steponavičienei (Nartaučiai) ir tetai Birutai į Latviją. Juose akcentuojamos įvairios temos: dundurniekių kilmė (valstiečių Starkų šeima atsikėlė iš gretimo Platuonės dvaro apie 1780 metus, bėgdami nuo baudžiavos; kitu atveju nurodoma, kad atkeldinti grafo Tyzenhauzo, kuris iš Žiemgalos į Lietuvą perkėlė apie 300 latvių šeimų), dundurniekių visuomeninis-kultūrinis gyvenimas tarpukariu, minima Daunoraičių II (latvių) pradžios mokykla ir Jonišio latvių švietimo draugijos biblioteka, Daunoraičių (Nartaučių) kapinės, atpasakojama glausta protėvių dundurniekių Briedžių, Starkų ir gana plačiai iš senelės Liucijos girdėta rygiečių Joelų istorija (iki prosenelių XIX a. viduryje), pristatomi Starkų giminystės ryšiai su kitomis šeimomis (Dunciais, Buliais, Briedžiais, Kaseliūnais ↑↓, Figorais, Kugrenais ir kt.), rašoma, kad pasiturinčių ūkininkų vaikai vykdavo mokytis į Jelgavos gimnaziją, po to studijas tęsdavo Jelgavos mokytojų seminarijoje (kaip ir jos mama Velta ir teta Biruta), apie kasdienį gyvenimą (to nėra senelės tekstuose) (žr. 4 pav.), įvairias pramogas Starkų ūkyje, senelio Pauliaus Starkaus dalyvavimą Pirmajame pasauliniame kare ir Latvijos nepriklausomybės kovose su bermontininkais, tėvo Voldemaro Briedžio biografija (darbas Jonišio teisme, pasitraukimas į Vakarus 1944 metais ir antisovietinė rezistencijos veikla), šeimos tremtis ir gyvenimas Sibire 1948–1950 metais, senelių persikėlimas gyventi į Latviją 1956 metais, gimtosios Bertaučių sodybos likimas sovietmečiu. Šis pasakojimas grindžiamas girdėtais pasakojimais iš savo tėvo Voldemaro ir senelės Liucijos (ši dalis išsamiausia, pratęsiama jos pradėta šeimos istorijos rašymo tradicija) (ŠAMb;c 20-1-25–26; Grundienė 2007).

alogiją taip pat galima atsekti iki XVIII a. pirmos pusės (Jurio ir Martinio tėvas – Pročiūnų kaimo ūkininkas Vilis (1750–1813), o šio tėvas buvo Steponas) (LNA LVVAd 1100-13-1093, l. 7v). Visi fiksuoti dundurniekių Kaseliūnai laikomi Viliaus palikuoniais. Minimų Kaseliūnų seka būtų tokia: I. Steponas → II. Vilis (1750–1813) → broliai Juris (*1796, III.1.) ir Martinis (*1800, III.2.) → Martinio sūnūs Fricis (1828–1897, IV.1.) ir Janis (*1838, IV.2.) → pusbroliai Lavyzė Starks (1861–1924, V.1.; Fricio IV.1.) ir Janis (1879–1945, V.2; Janio IV.2.). Jonišio RKB 1751–1775 metų santuokų knygoje 1761 metais fiksuotas Baltramiejus Kaseliūnas iš Nartaučių (*Barth: Kasyluns de Nortowcie*) (LVIAb 1196-1-5, l. 43).

⁸ *Dzerves acis*, pasak Janinos Kursytės (*Kursište*), – liet. *paprastasis kardelis*, latv. *jumstiņu gladiola*, lot. *Genus Gladiolus*. Tai daugiametis irisų šeimos laukinis, dekoratyvinis augalas (aukštis – 40–120 cm), paplitęs Rytų ir Vidurio Europos kontinentinėje dalyje, Balkanų ir Apeninų pusiasaliuose, kai kur – Azijoje (Turkija, Kaukazas, Vakarų Sibiras), didžiausia populiacija fiksuota Estijoje, Latvijoje – netolygiai, daugiausia Rytų ir centrinėje dalyje, upių slėniuose ir užliejamose pievose, biotopai – pavieniai ar grupėmis auga užliejamose pievose, krūmynuose, pamiškėse, pievose, ypač Dauguvos, Aiviekstės ir Lielupės užliejamose, terasų pievose. Įrašyta į Raudonąją knygą (Sniedze-Kretalova, 2022).

⁹ Čia ir toliau vertimai iš latvių kalbos – E. V.

4 pav. Bertaučių (Joniškio valsčius, buvęs palivarkas) latvių ūkininkų Starkų ūkis: bulvių sodinimas. Fotografuota iš pietų, tolumoje – sodyba su sodu, kairėje – tvartas. Iš kairės 1 – ūkininkas Paulius Starkus (*Paulis Starks*, 1888–1967) su arkliu. XX a. 4 deš. II p. (ŠAMa).

Elza rašo ir apie savo senelės Liucijos (Janio marčios), miestietės iš Rygos, adaptaciją vyro P. Starkaus ūkyje: „Ji [Lyzete Starks, Liucijos anyta] užjautė jauną moterį, kuri atsidūrė svetimoje aplinkoje su visais didelio ūkio rūpesčiais. Iš vyro motinos ji išmoko apdoroti papjautą kiaulę (gaminti dešras, paštetą, lašinius, kumpį, spirgus, taukus). Išmoko apdirbti linus (visą procesą iki verpimo ir audimo). Deja senoji šeimininkė netrukus numirė. Tokiu būdu mano senelė išmoko austi, tiek linines drobes, tiek vilnones antklodes didžiosiomis staklėmis, tiek pagaminti vaikų džiaugsmui – ledus (iš Joniškio pieninės atsiveždavo ledo gabalą ledų sušaldymui), tiek išvirti tiems patiems vaikams kitą gardesį – saldainius „karvutė“. Starkų karvių pienas ir grietinė buvo skanūs ir riebiūs. Pauliaus ir Liucijos Starkų ūkyje Bertaučiuose per vasaras susirinkdavo būrys vaikų: Starkaus Pauliaus vaikai – Velta, Biruta, Juris, Starkaus Karlio vaikai – Zenta, Rasma, Arvydas, giminaičių Karlio ir Lynės Petersonų mergaitė Elza [ilgametė Elėjos gydytoja Buormanė (*Bormane*)], rygietė, Figorų Aina, Visvaldis (taip pat iš Bertaučių). Vaikai vaidino spektakliuose, kurių organizatorius buvo Liucija (žr. 5 pav.). Vaikams juk patinka persirengti, vaidinti. Tam tikslui buvo nupirkti du japonų kimono komplektai. Vienas jų [kimono] buvo išvežtas į Sibirą ir iš ten sugrįžo atgal. Pauliaus Starkaus tėvas Janis [1859–1932] mirė kaip tikras ūkininkas – ardamas lauką. Jį ištiko širdies smūgis. Toje vietoje jo sūnūs Karlis, Paulis ir Valdis pasodino ažuoliuką, kuris išaugo į didžiulį ažuolą. Bet tarybinės melioracijos „bumo“ metu [1966 metais] melioratoriai išrovė šį ažuolą – mat trukdė kelti kolūkio rugių lauko derlingumo rekordus <...> Mano tėvo teta Lyzetė Bullė (Kugrens) pasakojo, kad

5 pav. Bertaučių (Joniškio valsčius) latvių ūkininko Pauliaus Starkaus ūkis: jaunimas suvaidinęs spektaklį. Iš kairės: 1 – svainis Hermanas Joelis (*Hermanis Joels*, *1902), 3 – dukra Biruta Starkutė (*Biruta Starks*, 1927–2021), 4 – dukros Veltos studijų draugas, 5 – dukterėčia Rasma Starkutė (*Rasma Starks*, 1927–2019; Karlio), 6 – tėvas Paulius Starkus (*Paulis Starks*, 1888–1967). 1942–1943 m. (ŠAMa).

savo metu Dundurmuiža (lietuviškai „Daunoravos dvaras“) XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje atrodė ištis išpūdingai. Dvarą supo pylimas su tvenkiniu, kuriame auginti upėtakiai. Švarų vandenį tiekdamo Platonės upelis, kurį beveik sunaikino ta pati tarybinė melioracija. Lyzetė Bullė jaunystėje tarnavo Daunoravos dvare pas grafą Vittę [turi būti Keizerlingą – E. V.]. Dvaro virtuvėje ji išmoko gaminti vokiečių patiekalus. Buvo gera ir taupi šeimininkė. Tie dvarininkai Vittės dar iki 1940 metų spėjo išvykti į Vokietiją“ (ŠAMc 20-1-26, l. 7–9).

Kalbant apie įvade minėtą palaikomą glaudų giminystės ryšį įdomios informacijos aptinkame kitame Elzos laiške (1996 metų lapkričio 11 diena), adresuotame Emai Duncytei-Steponavičienei, kuriame tiksliai nusakomas gana tolimas giminystės ryšys (pagrįstas svainyste ↑): „kai aš saviškiams pasakau, kad mes esame pusseserės, šie juokiasi, kad gana tolima giminaitė, bet aš išmokau atmintinai: „mano tėvo [Voldemaras Briedis, 1908–1979] motinos [Maijruožė Kugrėns-Briedis, 1881–1916] sesers [Lyzetė Bullis, 1879–1973] vyro [Davis Bullis, *1881] pusbrolio [Vilis Duncis, 1882–1969] anūkė – Tu man esi!“ Nors iš tiesų kraujo ryšys siejo per minėtą Jurį Kaseliūną ↑, o seka tokia: Jurio dukra Ilzė Starkus (*1822) Joniškyje 1848 m. išteikėjo už Ansio Pūkio (*1822), o šių sūnus Janis (*1849) 1883 metais Mežmuižos (Augstkalnės) bažnyčioje vedė latvių dramaturgo Martinio Zyverto tetą Aną (*1858, Emos prosenelė) (LNA LVVAb 235-2-1528, l. 23).

Atskirą šaltinių grupę sudaro tremtyje rašyti laišškai. Didžiausias XX a. vidurio trėmimas „Vesna“ (*Pavasaris*) pavadinimu užklupo Lietuvą 1948 metų gegužės 22 dieną. Šių trėmimų metu į Sovetskį (Krasnojarsko sritis) buvo išstremta ir dundurniekių Starkų šeima: Povilas su žmona Liucija, dukra Velta Briedienė (1922–1986) su vos 3 metų anūke Elza. Jonišio apskrities Jonišio valsčiaus Bertaučių apylinkės darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto 1947–1949 metų ūkinėje knygoje prie šio ūkio pastaboje lakoniškai parašyta: „ukis likvyduotas 1948. V 22 d.“ (SRVA 12-2-33, l. 21v–22). Tremtyje Liucijos Starkos tarp 1948 metų gruodžio 28 dienos ir 1950 metų vasario 10 dienos rašytuose laiškuose (8 vienetai) dukrai Birutai ir dukterėčiai Elzai Petersonei (Bormane) į Rygą pasakojama apie kasdienį gyvenimą Sibire, darbus (miško kirtimą) bei jo organizavimo ypatumus (žr. 6 pav.), gaunamą atlyginimą, maistą, vietinių gyventojų požiūrį į tremtinius ir prietarus apie juos, tarpusavio santykius, prašoma atsiųsti popieriaus, pieštukų, knygų, maisto produktų ir kt. Laiškuose informacija, sprendžiant iš vėliau rašytų anūkės Elzos prisiminimų, sąmoningai ribojama – nėra pasakojama apie sunkias gyvenimo sąlygas.

6 pav. Lietuvos latvis Paulius Starkus (*Paulis Starks*, 1888–1967) tremtyje Sibire (Sovetskio rajonas, Krasnojarsko sritis). 1950-05-06. (ŠAMa).

1949 metų gegužės 22 dienos laiške (nr. 32) rašoma: „Taiga <...>. Prieš metus, šią dieną, mus išrovė kaip dilgėles iš minkštos juodos žemės ir nusviedė toliausiai. Ir vėl atėjo pavasaris, o mes įsišaknijome kaip sugebame. Nusižiūrėjau, kad prieš kontorą auga dilgelės, pamaniau, jog čia yra gera žemė, paprasčiau „ilgšio“ leidimo pasirausioti. Išrovėm 3–4 kelmus, supurenom velėną, išvežėm dilgėles ir štai mes turim apie 1 arą juodos geros žemės, sava, tris metai nereikės už ją mokėti. Tad metų jubiliejaus proga, vakar, pasėjau 1 lysvę salotų, 1 lysvę morkų, ½ lysvės *kurnipši* (Sibiro dobilų) ir ½ lysvės svogūnų, kuriuos mums padovanojo Krastininė ir mano draugė estė, ta kuri skarelę nusipirko. Dar 50 bulvių. Lauke dar gana šalta, dar užvakar snigo sniegas ir šianakt gerokai pašalo, bet dieną prie saulės yra šilta. <...>“

Vertingą šaltinių bloką sudaro žento Voldemaro Briedžio (*Voldemārs Miķelis Briedis*, 1908–1979) dienoraščiai (5 sąsiuviniai), kurie apima jo ir bendražygių rezistencinę anti-sovietinę veiklą emigracijoje Švedijoje. Juos dukrai Elzai po 1990 metų iš Švedijos atvežė ir perdavė Voldemaro bendražygis lietuvis. Dienoraščiai apima laikotarpį tarp 1944 metų rudens ir 1949 metų pavasario, pasakojama apie lietuvius ir latvius Švedijoje, jų visuomenines organizacijas, į kurias ir buvo įstojęs Briedis. Ilgą laiką dienoraščiai buvo saugomi pas dukrą Elzą, po jos mirties jų likimas nėra žinomas. Latvių istorikas Janis Vasilevskis (*Jānis Vasiļevskis*) šių dienoraščių pagrindu yra parengęs knygos rankraštį *Voldemāra Brieža dienasgrāmatas* (Voldemaro Briedžio dienoraščiai), kuriuos numatoma publikuoti.

Briedis buvo Vytauto Didžiojo universiteto Kaune latvių studentų korporacijos „Sida-brenia“ vicesenjoras ir senjoras (Akmenytė, 2007, p. 215), dalyvavo rezistencinėje antinacineje (kartu su bendražygiais Jelgavoje, Rygoje) ir antisovietinėje (Švedijoje) veikloje. Buvo Jono Deksnio, Kazimiero Pyplio bendražygis. Kaune Briedis (*Teofilis, Uosis*) baigė Teisių bei Ekonomikos fakultetus, 1944 metais į Švediją pasitraukė iš Liepojos. Deksnys su juo susipažino 1946 metų pabaigoje Stokholme. Briedis jam patiko dėl draugiško būdo ir tolerancijos. Viena priežasčių, kodėl Briedis norėjo vykti atlikti užduoties į Lietuvą, buvo ta, kad ten buvo palikta žmona Velta ir mažametė dukra Elza. 1948 metų pavasarį Briedis dalyvavo nepavykusioje kelionėje į Estiją ir Lietuvą, 1949 metų balandžio 31 dieną / gegužės 1 dieną – į Lietuvą (kur ir buvo sulaikytas), po gegužės 7 dienos sulaikymo ir tardymo buvo perverbuotas ir dirbo MGB radistu (transliavo dezinformaciją į Vakarus) ir gyveno su iš Sibiro grįžusia žmona ir dukra, uošviais Starkais laisvėje (Mockūnas, 1997, p. 272; 357–358 (fotografijos), 310–311, 351–352, 361, 395, 459).

Atskirai reikia paminėti Starkų neblogai metrikuoatą įvairiapusį šeimos fotografijų rinkinį (datuojamas XX a. pradžia – XX a. aštuntuoju dešimtmečiu). Nuotraukose užfiksuotus asmenis, vietas ir laiką užfiksavo šio straipsnio autorius 2020 metais (pateikėja Biruta Paulinia). Lyginant su kitais dundurniekių rinkiniais šių nuotraukų autorystė retais atvejais nustatyta. Jame atspindėti šeimos narių karinės tarnybos: Karlio (Tbilisyje) ir Pauliaus (Daugpilyje) Pirmojo pasaulinio karo metais bei būsimos žmonos šeimos Joelų karo pabėgėlių epizodai. Gausu P. Starkų šeimos portretinių ir grupinių nuotraukų. Jose užfiksuotas tėvas Janis (1859–1932) ir jo laidotuvės, į kurias susirinko didelė dundurniekių bendruomenė. Taip pat broliai Voldemaras (*1898) ir Karlis (1895–1973), žentas Briedis ir kt. Rinkinys išsiskiria gausiu sodybos (buvusio palivarko) trobesių ir jų detalių, ūkio

darbų, gyvulių, kraštovaizdžio, kasdienio gyvenimo, minėtų vaidinimų sodyboje vaizdais. Taip pat užfiksuota pozuojanti dukra Velta su Žiemgalos regiono tautinių motyvų rūbais (juos audė motina Liucija Starkienė), namų apyvokos daiktai, yra ir viena nuotrauka su Starkų bičiuliais žydais Šliuchiniais iš Joniškių (gyveno ir turėjo verpyklą, linų bei javų sandėlius Žagarės g.) bei keletas vaizdų su giminaičiais Bulliais (pagal moterišką Starkų-Kugrenų liniją, Nartaučių kaimo sodyba, šeimos nariai ir kapavietė Degučių kaime) (Vasiliauskas, 2020, p. 108–111). Ši ikonografinė medžiaga svarbi tiriant ir bendruomenės aprangą ir jos pokyčius.

Apibendrinimas

Lietuvos latvių dundurniekių (latv. *dundurnieki*) bendruomenės Starkų šeimos (gyveno Satkūnų, paskiau Bertaučių kaimuose, Daunoravos apylinkėje; latv. *Dundurmuiža*) šaltiniai saugomi Latvijos ir Lietuvos atminties institucijose, šeimos archyvuose. Dvaro dokumentai padeda spręsti įvairius klausimus: giminės (taip pat ir bendruomenės) kilmės, genealogijos (pavyko giminės medžio pradžią nustatyti iki XVIII a. pirmos pusės). Taip pat jie suteikia trūkstamos informacijos apie valstiečių ūkius nuo XVIII a. pabaigos (sklypus, trobesius, namiškių skaičių, laikomus gyvulius), Satkūnų kaimo, Starkų ūkio ir visos Daunoravos dvaro bendruomenės demografiją, o gautus duomenis galima tarpusavyje palyginti. Vidutinis Starkų namiškių amžius 1795–1834 metais buvo 19,9–22,8 metų (taigi, šiek tiek jaunesnis nei Satkūnų kaimo ar Daunoravos bendruomenės vidurkis), o jų skaičius siekė 15 ir 22 asmenis.

Atskirą šaltinių grupę sudaro egodokumentai – šeimos 3 kartų narių atsiminimai (rašyti XX a. viduryje – XXI a. pradžioje), žvalgo Voldemaro Briedžio (žento) dienoraščiai, nuotraukos (285 vienetai), keletas asmeninių dokumentų, tremtyje 1948–1950 metais rašyti laiški (8 vienetai). Šie šaltiniai atskleidžia įvairius klausimus – nuo giminės kilmės (pasak atsiminimų, jie pabėgo nuo baudžiavos, tačiau labai tikėtina, kad XVIII a. buvo atkeldinti iš gretimo Kuršo) iki giminaičių išvardijimo (jų pakopomis smulkiau nedetalizuojant), šių įdomesnių ar pikantiškų, sėkmės istorijų, kasdieninio gyvenimo ir kt. Be abejonės, atsiminimai yra gana subjektyvus šaltinis, atspindi rašiusiojo požiūrį į minimus asmenis, bendruomenę ar vykusius procesus, jis pateikia savo asmeninį vertinimą, taip pat ir giminės atmintį ir genealogiją.

Analizuojant Starkų atvejį galima spręsti ir pačios Daunoravos latvių bendruomenės kilmės klausimą. Ji pradėjo dominuoti (masiškai kurtis) XVIII a., labai tikėtina po Didžiojo Šiaurės karo kilusio Didžiojo maro (1709–1710 metais), kai gerokai ištuštėjus kraštui buvo atkeldinti (atsikėlė) nauji gyventojai (spėjama iš baronų Bryginų (*von der Brüngen*) valdytų kitų dvarų valdų Sabilės apylinkėje, Kurše). Atsakymą į šį klausimą gali iš dalies suteikti ir genealoginis metodas – tiriant dundurniekių gimines nustatyta, kad dauguma jų šeimų XVIII a. viduryje buvo kilę iš vieno protėvio (Starkai, Kaseliūnai, Buliai, Krūminiai, Užtupiai). Ateityje būtina pasitelkti ir genetinius tyrimus.

Atsakant į klausimą: „Ar vienos šeimos atvejis (gerai dokumentuotas) gali būti visos bendruomenės gyvenimo atspindys?“ svarbu įvertinti ir šiuos šaltinius palikusios šeimos

vaidmenį bendruomenei, o Starkai buvo Daunoravos (Joniškio vlsč.) latvių bendruomenės stambūs ūkininkai, įnešę tam tikrą indėlį ir į vietos bendruomenės ūkinį, švietimo ir kultūros, visuomeninį gyvenimą. Taip pat yra galimybė suformuoti metodologinę prieigą tiriant ir kitas gimines (kartu ir bendruomenes). Turint omeny, kad valstiečių bendruomenės retai palieka tokio pobūdžio šaltinių (dundurniekų atveju išliko net trijų skirtingų šeimų – Starkų, Figorų ir Lotišų-Grinevičių – atsiminimai), reikia konstatuoti, kad kiekvienas paliktas šaltinis išlieka neįkainojamas tiriant ne tik konkrečios šeimos / giminės, bet ir visos bendruomenės (mikro)istoriją.

Šaltiniai

Grundienė, E. (2007). *Prisiminimų autorė Elza Grundienė (Briedytė), d. Mykolo-Voldemaro [...]*, 18 psl. Saugoma privačiame archyve.

LCVAa – *Joniškio valsčiaus Bertaučių dvaro ir sklypo „Mažieji Karklynai“ bei Možulnų vienkiemio išskirstymo planas (1:100)*. Lietuvos centrinis valstybės istorijos archyvas, f. 1250, ap. 4, b. 13/124.

LCVAb – Žemės ūkio ministerijos Žemės tvarkymo departamentas. *Šiaulių apskrities kaimų išskirstymo viensėdžiais žemės planų apyrašas*. Lietuvos centrinis valstybės istorijos archyvas, f. 1250, ap. 3.

LVIaA – *Joniškio RKB santuokos metrikų knyga. 1698–1744 m.* Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1196, ap. 1, b. 1.

LVIAb – *Joniškio RKB santuokos metrikų knyga. 1751–1775 m.* Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1196, ap. 1, b. 5.

LVIaC – *Šiaulių žemės teismas (Szawelski Ziemiški Sąd)*. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 365, ap. 1, b. 26 (SA-14977).

LNALVVAa – *Brigenų dzimtas arhīvs. Dokumenti (līgumi, ziņojumi, apraksts u.c.) par nekustamā īpašuma iekāļāšanu. 1651.–1781.* Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs, f. 1100, ap. 2, b. 80.

LNALVVAb – *Mežmuižas un Sņķeres latviešu un vācu draudzes 1883. gada dzimušo un kristīto, laulāto un mirušo reģistrs*. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs, f. 235, ap. 2, b. 1528.

LNALVVAc – *Pfeiliceru-Franku dzimta. Saraksti un pārskati par muižu pārbaudēm. 1740.–1860.* Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs, f. 1100, ap. 13, b. 1092.

LNALVVAd – *Pfeiliceru-Franku dzimta. Dokumenti (ziņojumi, apliecināšanas, saraksti) par dvēseļu revīziju. 1795.–1852.* Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs, f. 1100, ap. 13, b. 1093.

LNALVV Ae – *Starks Pāvils, Jāņa dēls, dzim. 24. 04. 1888. g. hronoloģiskās robežas 1919.–1921.* Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs, f. 5601, ap. 1, b. 6017.

SRVA – *Lietuvos TSR Joniškio apskrities Joniškio valsčiaus Bertaučių apylinkės darbo žmonių deputatų tarybos vykdomasis komitetas. Ūkinė knyga (Sargiūnų, Mergiūnų, Bertaučių kaimai). Pradėta 1947 m. sausio 1 d. Baigta 1949 m. liepos 1 d.* Šiaulių regioninis valstybės archyvas, f. 12, ap. 2, b. 33.

ŠAMa – *Latvių ūkininkų Starkų (Starks, Satkūnēli, Bertaučių k.), Joelų (Joels, Ryga, Latvija) šeimų rinkinys*. Šiaulių „Aušros“ muziejus, f. 20, ap. 1, b. 15.

ŠAMb – Elza Grundienė. *Mana vectēvu un vecmāmiņas Pauļa un Lūcijas Starku un manu vecāku Voldemāra Miķēļa un Veltas Briezu gaišai atmiņai*. 2007-02-27, d. 1. Šiaulių „Aušros“ muziejus, f. 20, ap. 1, b. 25.

ŠAMc – Elza Grundienė. *Mana vectēvu un vecmāmiņas Pauļa un Lūcijas Starku un manu vecāku Voldemāra Miķēļa un Veltas Briezu gaišai atmiņai*. [2007], d. 2. Šiaulių „Aušros“ muziejus, f. 20, ap. 1, b. 26.

ŠAMd – Biruta Pauliņa. *Autobiogrāfija*. 2001-02-27–2007-07-07. Šiaulių „Aušros“ muziejus, f. 20, ap. 1, b. 27.

Literatūra

- Akmenytė, V. (2007). Studentų latvių korporacija „Sidrabenia“ Vytauto Didžiojo (Lietuvos) universitete ir Lietuvos latvių bendruomenėje 1927–1938 m.: tapatumo skirtumai. *Kauno istorijos metraštis*, 8, 187–218.
- Dėringas, J. (2016). *Iepazīstot Latviju: mākslinieka Jūliusa Dēringa ceļojumu piezīmes. 19. gadsimta otrā puse* [no vācu valodas tulkojusi, ievadraksti, komentāri Valda Kvaskova]. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs.
- Jasas, R. ir Truska, L. (1972). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m.* Vilnius.
- Krasnais, V. (1938). *Latviešu kolonijas*. Rīga: Latvju nacionālās jaunatnes savienība. [Elektroninis išteklis]. http://www.eraksti.lv/autori/vilberts_krasnais.html
- Mežs, I., Stafecka, A., Siliņa-Piņķe, R. ir Kovaļevska O. (2019). *Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos, II, Kurzeme, Zemgale, Sēlija*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Mockūnas, L. (1997). *Pavargęs herojus: Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*. Vilnius: Baltos lankos.
- Sniedze-Kretalova, R. (2022). Jumstiņu gladiola. *Nacionālā enciklopēdija*. [Elektroninis išteklis]. <https://enciklopedija.lv>
- Stavenhagen, O., Osten-Sacken, W. ir Mühlen, H. (1937). *Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. (Herausgegeben vom Verband des kurländischen Stammadels), 1, Kurland*. Görlitz: Verlag für Sippenforschung und Wappenkunde G. A. Strake.
- Surgailis, G. (2020). *Lietuvos kariuomenės gūdų kariniai daliniai, 1918–1923 m.* [Elektroninis išteklis]. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. <https://kam.lt/wp-content/uploads/2022/03/LK-gudu-kariniai-daliniai-1918-1923-m..pdf>
- Ripskytė, L. (2022, rugpjūčio 6). Kraštietė iš JAV nepamiršta savo šaknų. *Sidabrė* [Joniškio r.], 1, 6.
- Vanagas, A. (red.) (1989). *Lietuvių pavardžių žodynas*, 2. Vilnius: Mokslas.
- Vasiliauskas, E. (2017). *Joniškio krašto dvarai: Didžioji ir Mažoji Daunoravos, Bertaučiai, Satkūnai = Güter in der Gegend von Joniškis: Gross und Klein Donnerhof, Bärtautzen, Satkühnen*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Vasiliauskas, E. (2019). Daunoravos dvaras ir latvių diaspora Žiemgalos lygumoje [pabaiga]. *Būdas*, 4, 23–32.
- Vasiliauskas, E. (2020). Lietuvos latvių ikonografiniai šaltiniai Šiaulių „Aušros“ muziejuje: Daunoravos fotorinkinys. *Istorija*, 119, 3, 91–127.
- Vasiliauskas, E. (2021). Šiaulių (Alkiškių) evangelikų liuteronų parapija ir archyvas. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 44, 257–309.